

UiO : **Institutt for privatrett**
Det juridiske fakultet

Svindel, digitalisering og kontraktsrett

Docent Marianne Rødvei Aagaard, Uppsala universitet
Professor Marte Eidsand Kjørven, Universitetet i Oslo

UPPSALA
UNIVERSITET

1

UiO : **Institutt for privatrett**
Det juridiske fakultet

UPPSALA
UNIVERSITET

Agenda

- Problemet; misbruk av eID og elektroniske signaturer
- Svindel, digitalisering og reglene om gyldige avtaler
 - Avtaler inngått av BankID-innehaveren etter sosial manipulasjon, tvang, vold e.l.; klassiske ugyldighetsregler i en digitalisert verden
 - Avtaler inngått etter ID-misbruk; fullmaktsreglenes betydning
- Reglene om gyldige viljeserklæringer; betydningen for reguleringen av erstatningsansvar ved misbruk av elektroniske signaturer og reglene om ikke godkjente betalingstransaksjoner i finansavtaleloven

2

Samfunnssikkerhet og digitale identiteter

3

**Problemet: misbruk av eID og
elektroniske signaturer ifbm.
formuerettslige disposisjoner**

4

Kripos, Cyberkriminalitet 2023

«Digitale bedragerier er utbredt og økende. Det er også mer svindel knyttet til BankID [og] sosial manipulasjon.»

«Privatpersoner utsettes også for ID-tyveri med påfølgende bedrageri. Det kan kreve både tid og ressurser å håndtere og begrense skadene ID-tyveri fører med seg.»

«Det er sannsynlig at svindel og bedragerier støttet av datasystemer vil øke de neste tolv månedene, på grunn av økt kommersialisering av cyberkriminalitet, og **få effektive reduserende tiltak.**»

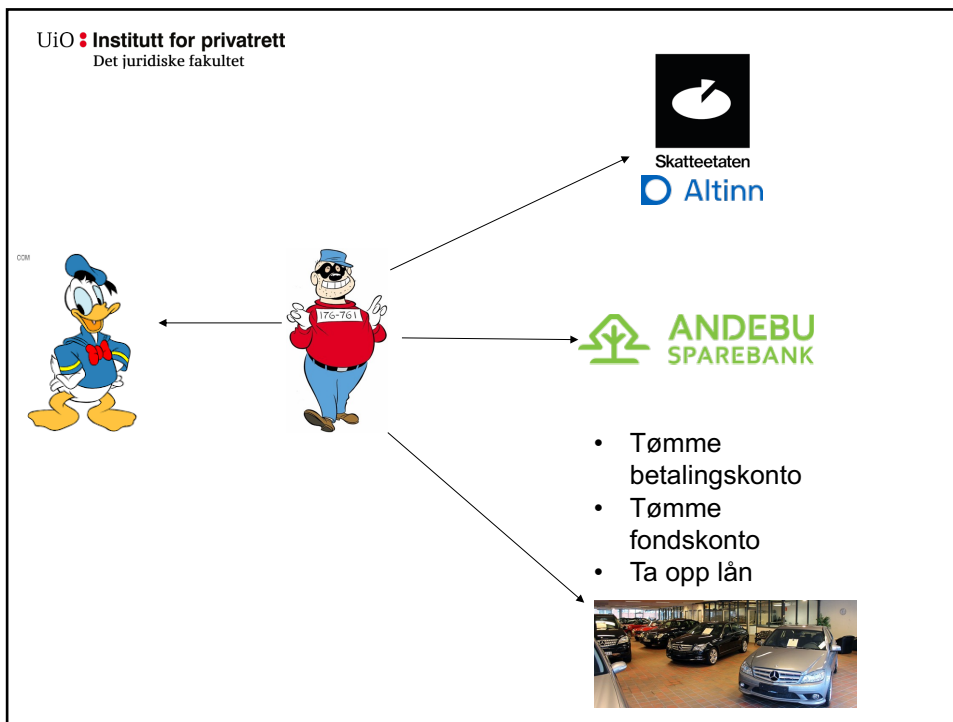
5

Økokrim årsrapport 2022

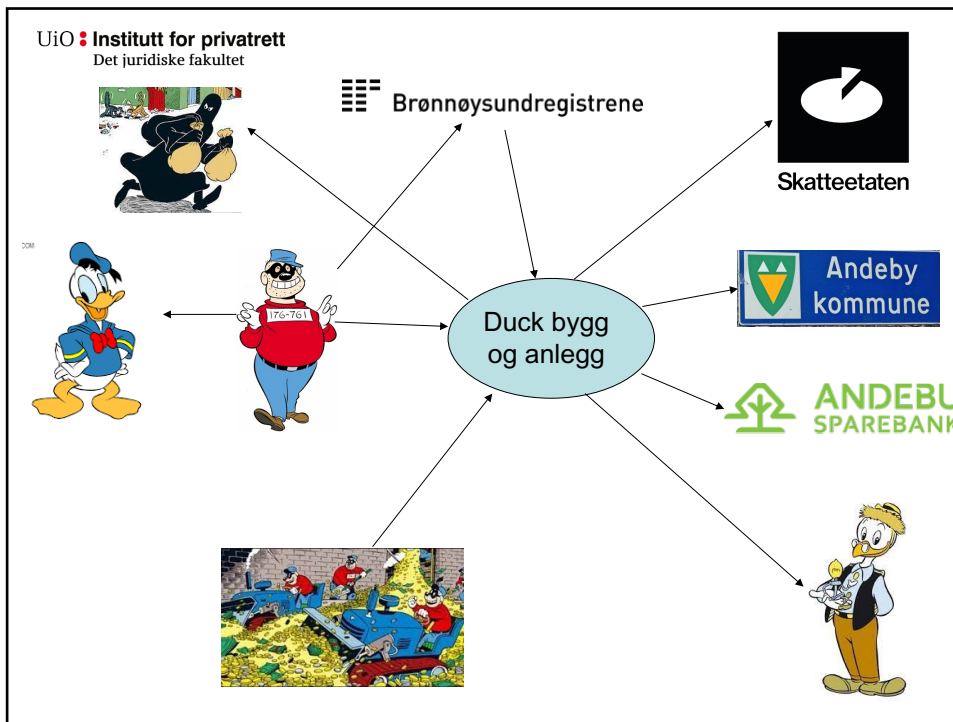

«Både politiet og bankene registrerer en voldsom økning i antall bedragerier, og omfanget er nå så stort at det grenser til å være et nasjonalt sikkerhetsproblem. Kriminelle opparbeider seg betydelige økonomiske midler, og befolkningens tillit til private og offentlige instanser samt digitale sikkerhetsløsninger svekkes.»

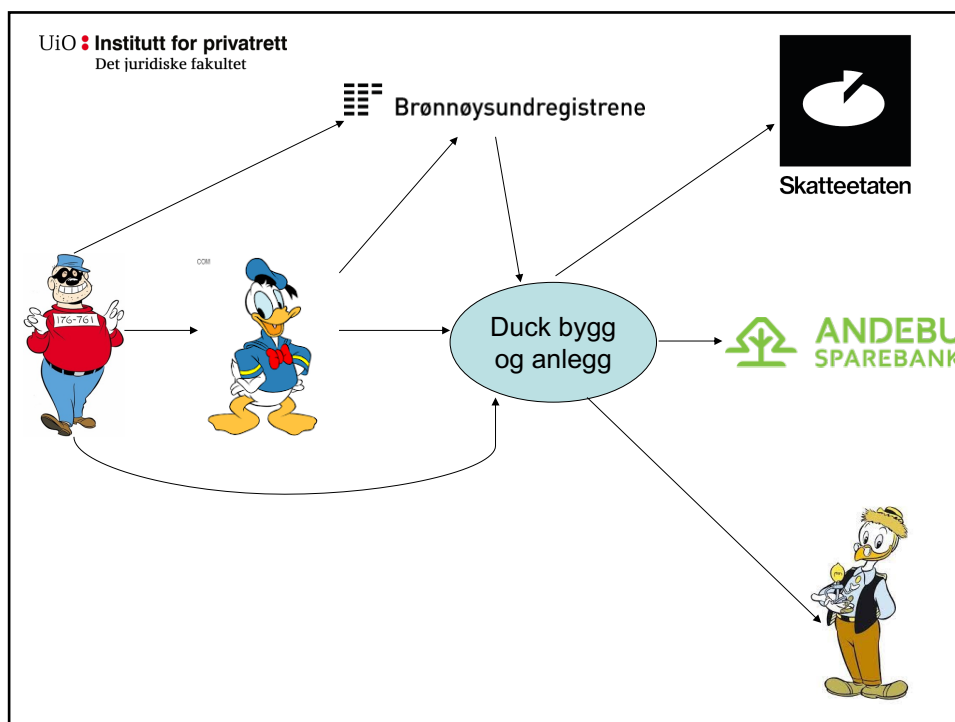
6

7

8

9

UiO : Institutt for privatrett
Det juridiske fakultet

DNB Trusselvurdering 2023

«Enkelte kriminelle miljøer er kjent for å bruke grov vold for å oppnå sine mål. Slike metoder brukes også når disse miljøene begår bedragerier. For eksempel har det vært tilfeller der enkeltpersoner blir truet med vold om de ikke gir fra seg BankID-brikken sin til voldsutøver. Disse brikkene blir deretter brukt til å ta opp lån som senere blir misligholdt og fører til **tap for banken**. Samtidig blir pengene brukt til å **finansiere grupperingenes øvrige aktiviteter, for eksempel i tilknytning til narkotikahandel**. I tillegg til **de store samfunnsmessige konsekvensene** slik aktivitet har, bidrar det til å gjøre **enkeltpersoner til gjeldsslaver** med de utfordringene det medfører.»

10

UiO **Institutt for privatrett**
Det juridiske fakultet

Identitetsmisbruk i nære relasjoner

VG MK+ **kk** ÅRETS MAGASIN LOGG INN MENY

NYHETER | Alle nyheter

Kaja (33) ble svindlet av ekksen for nærmere en million kroner
- Verden ruste sammen for meg, sier Kaja, som i dag er gjeldsoffer og har levd under fattigdomsgrensen.

EKTEMANNEN VAR EN BEDRAGER: Det kan skje alle, sier Kaja Hansen, som tidligere var rådgiver i Høyre. Foto: Tore Kristiansen

Ble svindlet av ektemannen: - Alt i livet mitt var basert på løgn

Tenk deg at den du er mest glad i gjør deg til gjeldsslave. - Vi har sett en tidobling i antallet saker der ID-tyven er en av dem som står offeret aller nærmest.

11

UiO **Institutt for privatrett**
Det juridiske fakultet

Oppsummering

- Systemer for eID og elektroniske signaturer kan misbrukes ifbm. de fleste formuerettslige disposisjoner
 - Inngåelse av avtaler
 - Låneavtaler
 - Kjøp av varer og tjenester
 - Betalingstransaksjoner/betalingsoppdrag
 - Stiftelse av selskaper
 - Tinglysing
 -

12

Digitalisering, svindel og klassisk avtalerett

- Digitaliseringen har forandret hvordan vi foretar visse disposisjoner, ikke hvilke disposisjoner som foretas.
- Mange av problemstillingene som oppstår i forlengelsen av bruk og misbruk av digitale løsninger kan håndteres med hjelp av eksisterende regler.
- Viss spesialregulering finnes, men har ofte et begrenset anvendelsesområde og det kan være uklart hvordan den forholder seg til eldre, ellers gjeldende, regulering.

13

Digitalisering, svindel og klassisk avtalerett

- Et hovedskille kan dras basert på hvem som har brukt e-signaturen.
- Avtaler inngått av innehaveren selv etter sosial manipulasjon, tvang, vold e.l. aktualiserer de klassiske ugyldighetsreglene.
- Avtaler inngått av annen i innehaverens navn uten innehaverens samtykke utgjør et misbruk som aktualiserer ulovfestede regler om falsk og muligens fullmaktsreglene.

14

Klassiske ugyldighetsregler i et digitalt miljø

- Avtaleloven kap. 3 rammer ellers bindende viljeserklæringer.
- Tilblivelsesmangler med fokus på hvordan den aktuelle viljeserklæringen har blitt til.
 - Sjelden tvilsomt at svindleren opptreden er slik at ugyldighetsreglene handlingsbeskrivelse er oppfylt.
 - Handler ofte om vold og trusler i nære relasjoner og i utsatte miljøer, men også «mamma-svindel» kan tenkes.

15

Klassiske ugyldighetsregler i et digitalt miljø

- «Problemet» er at ugyldighetsgrunnene er svake og beskytter godtroende medkontrahtenter.
- Den digitale kontekstens særdrag
 - Ingen eller helt begrenset personlig kontakt mellom partene.
 - Ingen tilknytning mellom svindleren og medkontrahtenten.
 - Normalt ingenting som i seg selv tilsier at medkontrahtenten burde fatte mistanke.
- Mulig å oppstille et forhøyd aktsomhetskrav (aka undersøkingsplikt)?

16

Klassiske ugyldighetsregler i et digitalt miljø

- Grov tvang (Avtl. § 28)
 - Kan gjøres gjeldende mot godtroende tredjemann, men høy terskel for bruk og må påberopes «uten ugrundet ophold, etterat tvangen er forbi».
- Størst praktisk behov for regelen i nære relasjoner og utsatte miljøer.
 - Men, at den akutte situasjonen opphører innebærer sjelden at den utsatte anser seg være utenfor fare.
 - Reklamasjon kan skje, men anses ikke som et mulig alternativ for offeret.

17

LE-2020-65282

- Var låneavtalene fremtvunget ved «grundet frygt for nogens liv»?
 - «ikke utelukkende er den handlendes subjektive opplevelse av frykt i situasjonen som skal vurderes», men det må også «foretas en aktsomhetsvurdering» hvor «spørsmålet om det forelå rimelige handlingsalternativer [vil] være et relevant moment»
 - «A hadde til tross for sin subjektive opplevelse av at B var utsatt for trusler, etter lagmannsrettens syn, reelt sett både tid, mulighet og foranledning til å handle på en annen, og mer adekvat måte for å håndtere den angivelige trusselsituasjonen, f.eks. å kontakte venner/familie, politiet og/eller bankene»

18

Elektroniske signaturer og fullmaktslæren

- Under hvilke omstendigheter kan innehaveren av en elektronisk signatur bli bundet til en avtale når den elektroniske signaturen er påført av en annen?
- Noen enkle (men viktige) utgangspunkter:
 - Innehaverens samtykke til den aktuelle disposisjonen leder til avtalebinding.
 - Falsk leder ikke til avtalebinding for pseudoavgiveren, selv ikke når løftemottakeren er i god tro.
 - ... og som en mulig bro mellom disse: Fullmaktslæren?

19

Elektroniske signaturer og fullmaktslæren

- Noen fullmaktserklæring rettet til tredjemann eller et oppdrag som dekker rettshandelen finnes ikke.
 - Men, bruk av BankID forutsetter tilgang på informasjon som er ment å være strengt personlig.
 - Kan utlevering av BankID-opplysninger til en utenforstående skape rettslig legitimasjon, slik at innehaveren blir bundet av de disposisjoner som den utenforstående foretar seg?
 - Spiller omstendighetene rundt utleveringen noen rolle?

20

Avtalebinding på grunnlag av ulovfestet representasjon/fullmakt

- Mulig grunnlag: Kombinasjons- eller tillitsfullmakt
- Har tredjemann (løftemottakeren) rimelig grunn til å tro at brukeren av e-legitimasjonen hadde rett til å inngå avtalen (i innehaverens navn)?
- Har innehaveren opptrådt på en slik måte at hun bør bli bundet? (Og hvordan avgjør man i så fall det?)

21

NJA 2021 s. 1017 (Låneavtalet med Svea Ekonomi)

- En mann hadde frivillig gitt samboeren tilgang til sin BankID for å betale felles regninger m.m, men samboeren hadde (selvsagt) brukt BankID'en til å ta opp lån i mannens navn.
- Spørsmål om mannen var avtalerettslig bundet til kredittavtalen, ev. erstatningsrettslig ansvarlig.
- Tillitsfullmakt kan oppstå når tredjemann er i aktsom god tro om mellommannens rett til å representere hovedmannen.

22

NJA 2021 s. 1017 forts.

- Faktisk tillit som også er rimelig/har gode grunner for seg («befogad»). (1 & 2)
- Omstendighetene som danner grunnlag for vurderingen av tilliten skal «på relevant måte» kunne knyttes til hovedmannen. (3)
- Hovedmannen må ha innsett risikoen for at disse omstendighetene skulle kunne skape tillit hos tredjemann/tredjemenn. (4)
- Om hovedmannen ikke uaktsomt har årsaket tredjemanns oppfatning og ikke kunne forhindre at misforståelsen oppstod, inntreder ingen binding. (5?)

23

Avtalebinding på grunnlag av ulovfestet representasjon/fullmakt

- Kan overlevering av Bank-ID informasjon etter vold, trusler, svindel etc. danne grunnlag for en fullmakt?
 - Ev. godtrosbeskyttelse for tredjemann når det gjelder selve «kompetansetildelingen» bør være utelukket (sml. oppdragsfullmakt).
- Mulighet for bruk pga. innehaverens uaktsomhet/manglende beskyttelse av personlig informasjon?

24

Dansk Højesteret

- Fem saker fra 2019-2022
- U.2019.11.92
 - Hvorvidt låneavtalen er bindende beror på en «konkret vurdering» der sentrale momenter er
 - under hvilke omstændigheder tredjemand er kommet i besiddelse af indehaverens nøgle (brugernavn, adgangskode og nøglekort til NemID), om indehaveren har haft kendskab til, at tredjemand er kommet i besiddelse af de pågældende oplysninger, og om indehaveren har gjort, hvad der var muligt for at forhindre misbrug, f.eks. ved at spærre sit NemID så hurtigt som mulig
 - af de grunde, der er anført af landsretten, [har] **A udvist en sådan grad af uaktsomhed**, at han i forhold til Basisbank hæfter for låneoptagelsen på aftaleretligt grundlag, selv om underskriften ikke er tilføjet digitalt af ham selv

25

Øvrige saker

- U.2019.1197
 - Mann ble kontaktet av to venner på Facebook og bedt om hjelp til å skaffe 40.000 kroner. Overleverte NemID og passord, som ble brukt til å ta opp lån som ble utbetalt til mannens konto. Mannen videreførte beløpet minus 3000 kroner som var hans vederlag for «hjelpen».
- U.2021.2320
 - En mann brukte samboerens NemID til å ta opp tre lån. Mannen hadde fått tilgang til samboerens NemID ved å fotografere hennes kodekort, som lå i lommeboka. Brukernavn og passord var lagret på parets felles nettbrett.
- U.2022.411
 - Psykisk utviklingshemmet mann ble lurt til å gi fra seg NemID-opplysninger til en ukjent mann han hadde skrevet meldinger med på Facebook. NemID-innehaveren trodde han chattet med en kvinne og ønsket et kjæresteforhold. Mannen hadde ikke økonomisk vergemål, men ble bistått av en kommunal hjemmeveileder i økonomiske spørsmål.
- U.2022.414H
 - Et par, A og B, ble lurt til å gi fra seg NemID-opplysninger til svindlere som utgav seg for å være fra politiet og etterforsket et hackerangrep på Bs instagramkonto. «Politimannen» opplyste at etterforskningen var taushetsbelagt i seks dager.

26

Ny norsk finansavtalelov

- Forholdet mellom reglene om tapsfordeling ved misbruk av elektronisk signatur og regler om avtalebinding/gyldige viljeserklæringer
- Forholdet mellom reglene om ikke godkjente betalingstransaksjoner og regler om gyldige viljeserklæringer

27

- Betalingskonto
- Aksjesparekonto
- VPS-konto
- Handelskonto
- Direktekjøp av fondsandeler

- Hva skjer dersom B-gjengen selger Donalds verdipapirer?
 - Utgangspunktet: Salgsordren rammes av ugyldighetsgrunnen falsk
 - MEN: Betydningen av rammeavtale for investeringstjenester

28

Avtalebinding og særreguleringen av misbruk av elektroniske signaturer

- Formål: likestille misbruk av BankID ved hhv. betalingstransaksjoner og inngåelse av låneavtaler
- § 3-16. Definisjoner og virkeområde
 - «elektronisk signatur» = «kvalifisert elektronisk signatur»
 - Problem: BankID oppfyller ikke vilkår for å være kvalifisert elektronisk signatur

29

Hva når BankID-passord er overgitt frivillig for bistand til disposisjon X og misbrukes til disposisjon Y?

- § 3-16, «misbruk» = «tap, tyveri eller uberettiget tilegnelse av elektroniske signaturfremstillingsdata»
- Innst. 104 L (2020-2021) s. 22
 - «eldre personer og personer som ikke kan språket godt, og som har behov for hjelp av andre til å betale regninger, også [vil] være dekket av egenandelen på 12.000 kroner istedenfor å måtte være ansvarlig for hele tapet som en eventuell svindel forårsaker»

30

Ikke godkjente betalingstransaksjoner

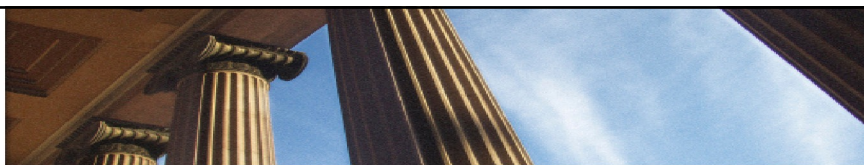
- En betalingstransaksjon er «godkjent» dersom betaleren har «gitt sitt samtykke til at betalingstransaksjonen gjennomføres»
 - Samspill med formuesrettslige regler om bindende viljeserklæringer

31

Oppspill til diskusjon

- Forskjellen på å ha rett og å få rett
 - Er vage avtalerettslige regler egnet?
- God tro-vurderinger i en digitalisert verden
- One size fits all, eller?
 - Ulike partskonstellasjoner og disposisjoner, behov for ulike løsninger?

32

UiO : **Institutt for privatrett**
Det juridiske fakultet

Svindel, digitalisering og kontraktsrett

Docent Marianne Rødvei Aagaard, Uppsala universitet
Professor Marte Eidsand Kjørven, Universitetet i Oslo

UPPSALA
UNIVERSITET